

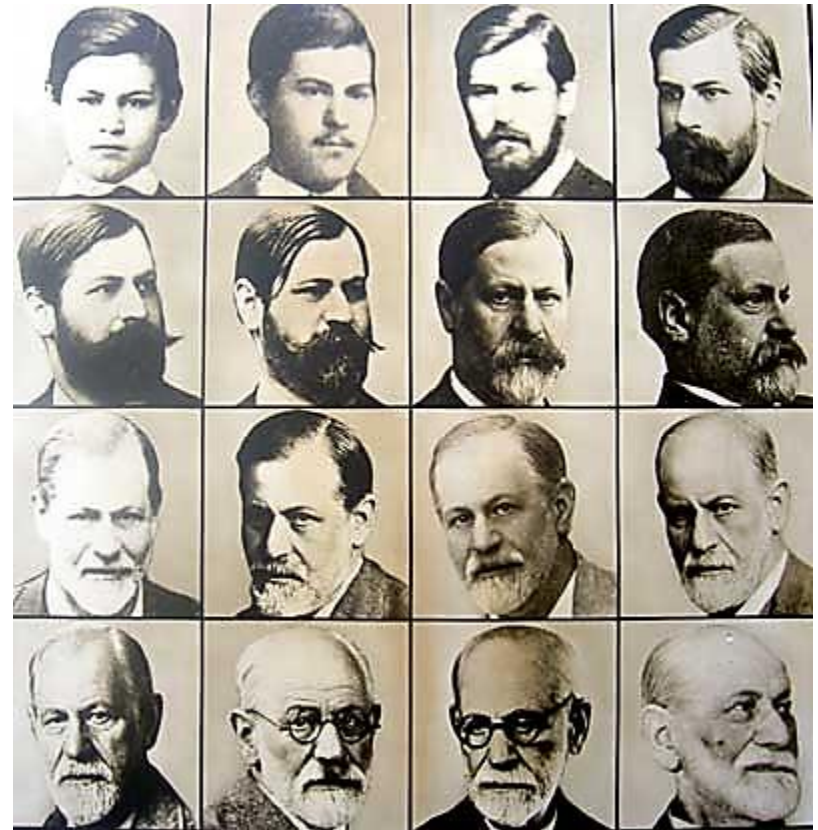
Bádání v hlubinách, psychoanalýza, Sigmund Freud

PaedDr. Mgr. Hana Čechová

***Psychoanalýza, jejímž zakladatelem je Sigmund Freud,
je jedním z nejrozšířenějších způsobů zkoumání lidské psychiky.
Podle představy Sigmunda Freuda je osobnost člověka
složitě strukturovaná.***

Osnova

1. Hlubinná psychologie
2. Psychoanalýza
3. Sigmund Freud
4. Topografický model lidské psychiky
5. Strukturální model lidské psychiky
6. Teorie psychosexuálního vývoje
7. Závěr
8. Kritika a přínos psychoanalýzy
9. Alfred Adler
10. Carl Gustav Jung

1/ Hlubinná psychologie

- Soubor psychologických směrů
 - 1. PSYCHOANALÝZA** - Sigmund Freud (1856 - 1939)
 - 2. INDIVIDUÁLNÍ PSYCHOLOGIE** - Alfred Adler (1870 - 1937)
 - 3. ANALYTICKÁ PSYCHOLOGIE** - Carl Gustav Jung (1875 - 1961)
- Pro vývoj psychologie velký význam
- **Společné rysy:** *za běžnými projevy lidského prožívání, usilování a jednání najít skryté činitele* (složitě nevědomé a podvědomé procesy) *ovlivňující naše vnější projevy*
- **Možní činitelé:** dřívější zážitky, které si nechceme připustit a cíleně je potlačujeme
 - a) v dětství - potlačování pohnutek a citů např. ze strachu, že budeme rodiči odmítnuti, nemilováni, pokáráni...
 - b) v dospělosti – potlačování pohnutek a citů v souvislosti se společenskými zvyklostmi, politickým zřízením...

2/ Psychoanalýza

- **Soubor psychologických teorií** (vývoj osobnosti z hlediska vývojových období, tj. věku) a současně **psychoterapeutická metoda** léčby psychických problémů ⇒

Psychoanalýza je jednak teorie osobnosti a jejího vývoje, jednak metoda poznávání a psychoterapie duševních poruch založená mj. na technice volných asociací a výkladu snů.

- Významně ovlivnila vývoj psychologie, součástí všeobecného vzdělání psychologů, dodnes užívaná v psychoterapii a psychologickém poradenství
- Zakladatel: **Sigmund Freud (1856 – 1939)**
- Pokračovatelé: **Erik Erikson (1902 – 1994), Daniel Stern (1934 – 2012)**

3/ Sigmund Freud (1856 – 1939)

- Narozen na Moravě – Příbor, židovský původ, 1859 se rodina přestěhovala do Vídně, zemřel v Londýně (útěk před nacismem)
- Zaměřil se na léčbu neuróz, především hysterie, poč. využíval hypnózu
- U pacientů se snažil o co **nejpřesnější vybavení si vzpomínek** na děj, který byl podle jeho názoru příčinou onemocnění
- **Vytvořil psychoterapeutickou metodu založenou na:**
 - 1/ **volných asociací** pacienta
 - 2/ vytvoření **přenosového vztahu** (nevědomé přesměrování pocitů z jedné osoby na druhou) s pacientem
 - 3/ **interpretaci** pacientových výpovědí
 - 4/ **interpretaci (výklad) snů**
 - 5/ přenosových **emocí a odporu** během terapie
- Vytvořil rozsáhlý teoretický systém popisující člověka z hlediska **psychologie, filozofie a antropologie**

4/ Topografický model lidské psychiky

Lidskou psychiku tvoří tři vrstvy

1. Vědomí

- a) snadno přístupné, pomyslná „špička ledovce“ (viz obr. str. 8)
- b) vázáno na vnímání
- c) zahrnuje část naší osobnosti, kterou si plně uvědomujeme

2. Předvědomí

- a) zapomenuté, ale vybavitelné myšlenky, konflikty, zážitky, rozhodnutí...
- b) chrání vědomí před pudovými silami nevědomí a neutralizuje je (tzv. CENZURA)

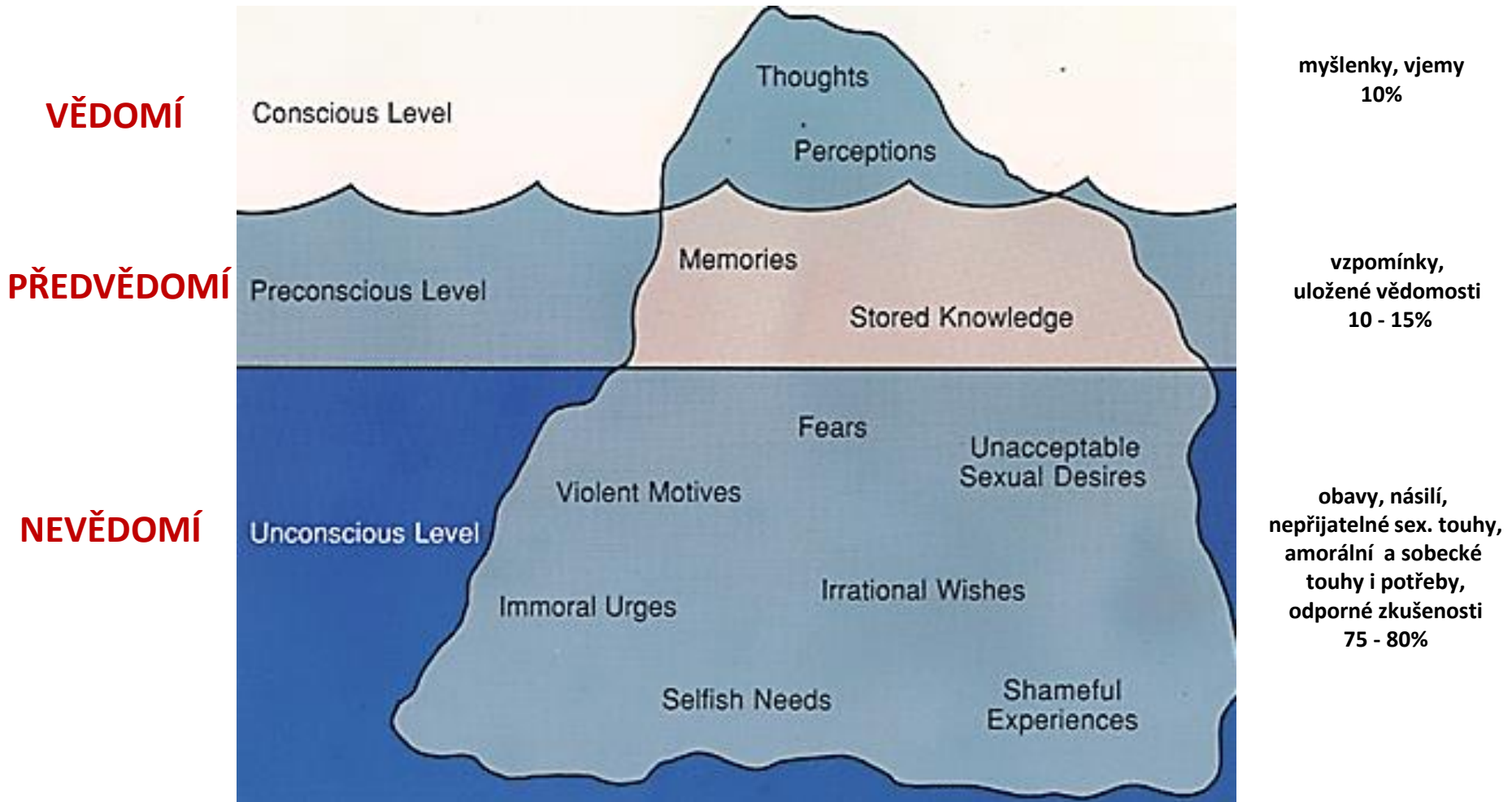
Obsahy vědomí a předvědomí lze vyjádřit slovy.

3. Nevědomí = nejrozsáhlejší a vědomí nepřístupná část psychiky

- a) především zahrnuje sexuální pud – jeho energetická složka = *libido*
- b) představy, přání, zkreslené obrazy, obavy, vytěsněné, zranitelné, ponižující myšlenky, city... které budí pocity úzkosti nebo viny
- c) má stálou tendenci stát se vědomým → psychika musí vynaložit mnoho energie, aby se tak nestalo ⇒

LIDÉ, KTEŘÍ TOHO MOC VYTĚSNÍ, MOHOU PODLE FREUDA CÍTIT ÚNAVU BEZ ZJEVNÉ PŘÍČINY

Freudovy tři úrovně vědomí

„Materiál“ snadno prochází mezi vědomím a předvědomím a z těchto dvou oblastí se může dostat do nevědomí.

Nevědomý materiál může být podle Freuda dostupný za pomoci psychoanalytika.

5/ Strukturální model lidské psychiky

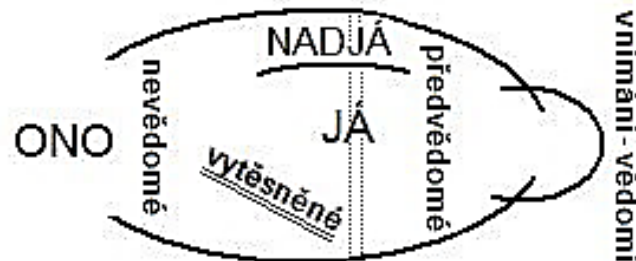
Osobnost člověka je složitě strukturovaná, má tři součásti:

- 1. ID („ono“)** - nejnižší složka osobnosti
 - a) **pudové, vrozené, primární**, založeno na okamžitém uspokojování potřeb - slati – jídlo, teplo, sex, adrenalin, zábava, peníze, moc, uznání...
 - b) **funguje v oblasti nevědomí** ↔ naprosto **iracionálně**
 - c) zdroj pudové duševní energie (libido), zdroj energie pro ego i superego
- 2. EGO („já“)** - výsledkem jeho činnosti je naše chování, **silné ego = zdravý jedinec**
 - a) **racionální** – zvažuje činy a jejich následky, sebezáchovná funkce
 - b) je **vědomé, předvědomé i nevědomé**
 - c) vznik v průběhu vývoje - důležitá **úloha zkušeností, schopnosti vnímat...**
 - d) vyrovnává ID a SUPEREGO
- 3. SUPEREGO („nadjá“)** – nejvyšší složka osobnosti, **vzniká procesem socializace**
 - a) řídí se **principem dokonalosti** – nutí osobnost ji dosáhnout
 - b) **působí vědomě, předvědomě i nevědomě**
 - c) vzniká působením výchovy, okolí, rodiny, společnosti
 - d) je naším **vnitřním svědomím** = morálkou

Vnější realita	
Vědomí	Povrch
Předvědomí	Cenzura
Nevědomí	Pudová přání a vytěsněné obsahy
Tělesné procesy	

Obrázek 1 *Freudův topografický model lidské psychiky* (Plháková, 2003.)

Nevědomí není přímo přístupné vědomí. Je to jakási „schránka“ pro nutkání, pocity a nápady, které jsou spojeny s úzkostí, konfliktem a bolestí. Tyto pocity a myšlenky působí na naše činy a naše vědomé uvědomění. Toto je místo, kde se odehrává většina práce Id, Ego a Superego.

Obrázek 2 *Freudův strukturální model lidské psychiky* (Freud, 1991, str. 377.)

Freudův model struktury osobnosti

Jsme-li puzeni ID k něčemu zakázanému,
pak základním obranným mechanismem
je **vytěsnění těchto myšlenek do
nevědomí.**

vědomí

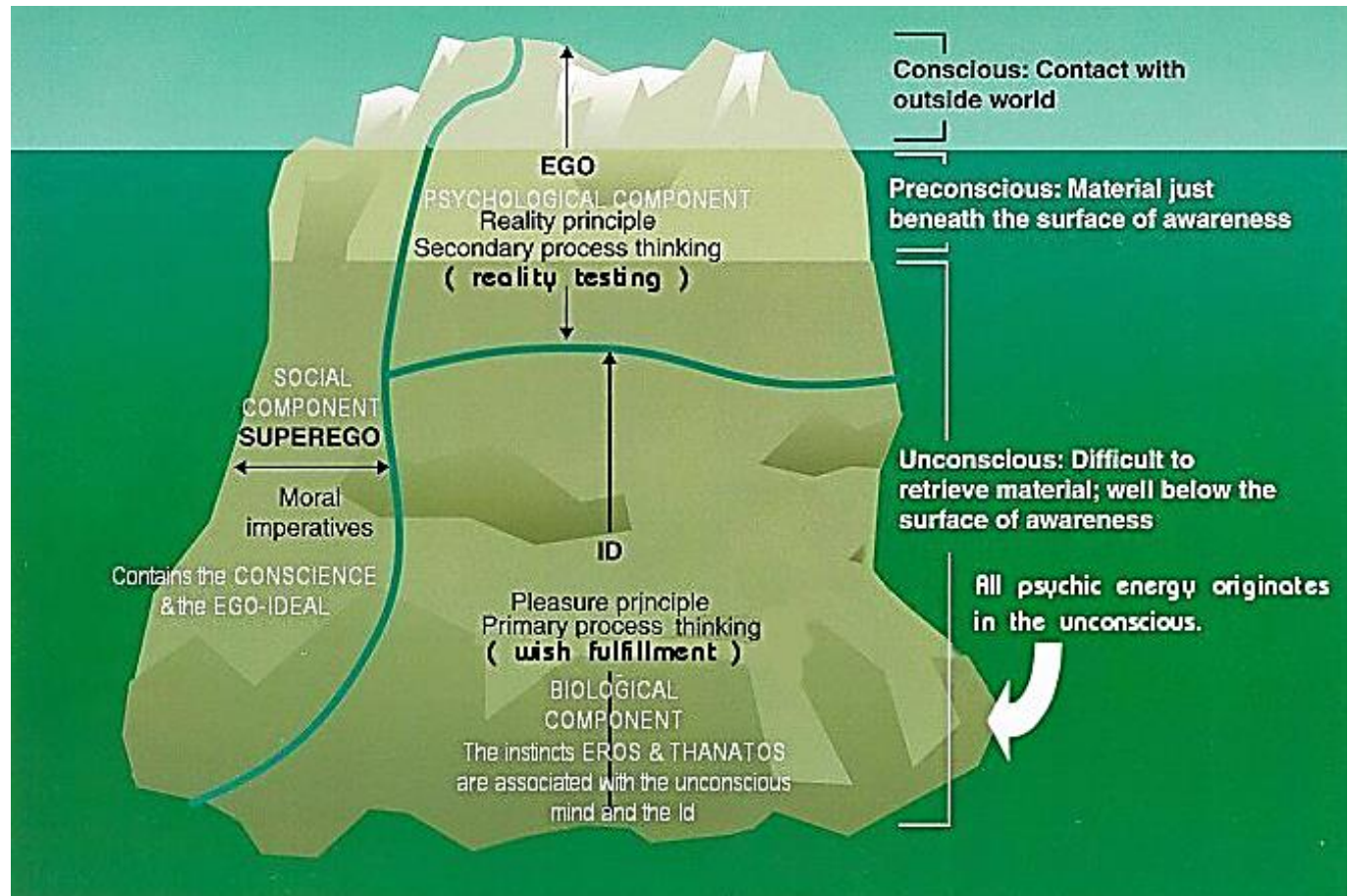
kontakt
s okolním světem

předvědomí

obtížně vybavitelné
vzpomínky
silně pod povrchem
mysli

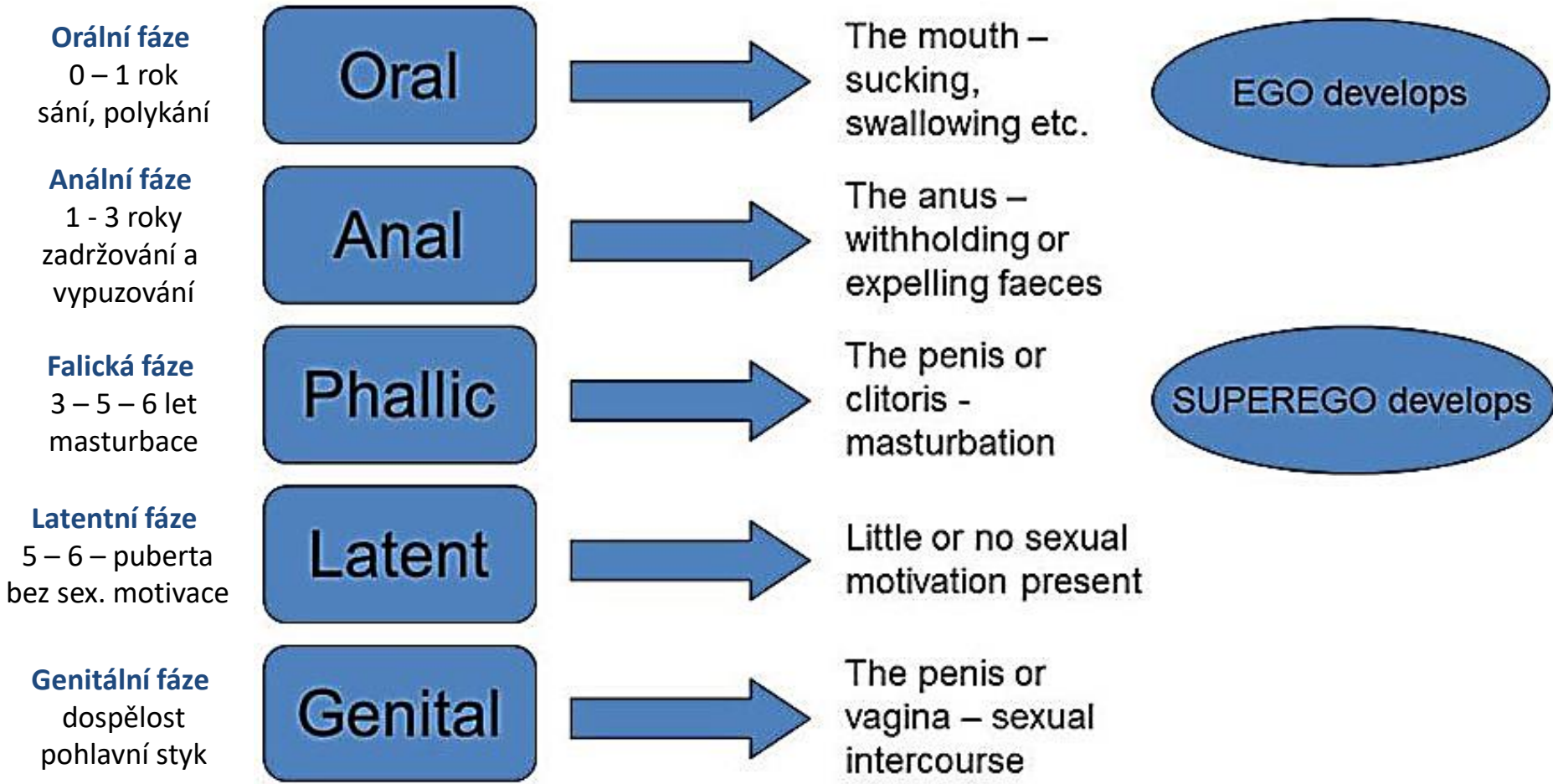
nevědomí

zde vzniká veškerá
psychická energie

6/ Teorie psychosexuálního vývoje

- Originální koncepce duševního vývoje a osobnosti člověka
- Vznik přelom 19. / 20. stol.
- Vyvolala řadu diskusí, kritiky i přijímání → dodnes
- Za podstatu psychického vývoje považuje **vývoj libida (životní energie)**, kterou spojoval s **principem slasti**
- Pocit slasti a blaha je v průběhu ontogeneze člověka lokalizován do různých tělesných oblastí
- **Tuto energii nelze zničit** → přesouváme ji a ventilujeme jiným zp. (př. agresivní impuls může být přesunut do sarkasmu...)
- Každá vývojová etapa či fáze s sebou nese i určitý model setkávání se jedince s okolním světem
- Freudova koncepce duševního vývoje má **pět stadií** (etapy, fáze): *orální, anální, falická, latentní, genitální*

➤ **Orální stádium (0 – 1 rok)**

a) **libido soustředěno v ústech** ↔ dítě se uspokojuje tím, že vše vkládá do úst (tak to požaduje jeho ID)

b) fixace na matku, vytváření prvních vztahů, osvojování si, zmocňování se

c) možné pozůstatky (relikt) - kousání nehtů, cucání prstů, kuřáci...

Orální charakter = psychoanalytický termín vyjadřující **orální fixaci** = popis chování a prožívání osob vyžadujících zvýšenou péči a pozornost, oporu, podporu, osoby zvýšeně závislé na jiných lidech

➤ **Anální stádium (od 1 do 3 let)**

a) **libido soustředěno v konečníku** ↔ dítě má velké potěšení z vyprazdňování

b) plně si uvědomuje samo sebe - jeho EGO se vyvinulo (počátek období vzdoru)

c) jeho přání se mohou dostat do konfliktu s okolním světem (na nočníku budeš sedět tak dlouho, dokud neuděláš „bobek“ ...)

d) tvoří se schopnost ovládnutí, kontroly i sebekontroly, počátky etického a estetického citění, začíná se utvářet SUPEREGO – zpočátku prostý odraz vlivu dospělých se postupně automatizuje

Anální charakter = psychoanalytický termín vyjadřující **anální fixaci** = sklon člověka ke lpění na majetku, na osobním vlastnictví („můj bobek nepustím“), na penězích a na jejich hromadění, šetrnost až lakomost, tvrdohlavost, umíněnost, autoritativnost a sobectví, často osoby neorganizované, vzpurné, chaotické

➤ **Falické stádium (od 3 do 5 – 6 let)**

- a) **libido soustředěno na genitáliích** obou pohlaví → masturbace se stává novým zdrojem potěšení
- b) děti si uvědomují anatomické rozdíly v pohlaví
- c) rozdíly vyvolávají konflikt mezi erotickou přitažlivostí, rivalitou, žárlivostí, nelibostí a strachem
- d) podle Freuda → **u chlapců Oidipův komplex** (náklonnost až milostný pocit syna k matce, s agresivním vztahem k otci)
→ **u dívek Elektřin komplex** (náklonnost až milostný pocit k otci, odpor k matce)
- e) řešení: identifikace (ztotožnění se) s rodičem vlastního pohlaví a (částečným) zřeknutím se rodiče opačného pohlaví (je "znovuobjeven" v dospělém sexuálním partnerovi)

Falický charakter = psychoanalytický termín označující **falickou fixaci** = přetrvávání preference druhého pohlaví, tj. zvýšená závislost syna na matce nebo dcery na otci, což je po uplynutí falického stadia nežádoucí

➤ **Latentní stádium (od 5 - 6 let do puberty)**

a) **libido „spí“**

b) psychosexuální vývoj se nerozvíjí (většina sexuálních impulzů potlačena během latentní fáze)

c) sexuální energie může být přeměněna na **rozvoj nových dovedností**, získávání nových poznatků, školní práci, koníčky, kamarády stejného pohlaví..., **Latentní charakter** = psychoanalytický termín označující vyřešení Oidipovského (Elektrina) komplexu identifikací (ztotožněním se) s rodičem stejného pohlaví, klidná reaktivita, pohlavní pud utlumen, snaha o zdatnost a výkonnost i v oblasti poznávání, dodržování sociálních a etických norem, snaha navazovat dobré sociální vztahy (zejména s vrstevníky téhož pohlaví)

➤ **Genitální stádium (puberta - dospělost)**

a) sexuální experimenty dospívajících postupně vyústí v plnohodnotný, láskyplný vztah s druhým pohlavím

Genitální charakter = biologicky a psychosociálně zralá osobnost, která plně vyřešila všechny předcházející konflikty a komplexy

➤ **Pokud nebylo vyřešeno – mohou se vyvinout sexuální zvrácenosti**

Více než na rozumové poznávání světa dítěte soustředil Freud pozornost na jeho afektivní prožívání, na vývoj pudového života a na dynamické stránky osobnosti vůbec.

Struktura osobnostních vlastností je dána vyrovnáváním se s konflikty, k nimž v průběhu psychosexuálního vývoje dochází:

rozpor mezi pudovými tendencemi organismu a nároky vnějšího prostředí (tradice, morálka, společnost...).

7/ Závěr

- Funkce psychiky = **obrana proti nepříjemným afektům, které jsou výsledkem psychických traumat** („Studie o hysterii“ 1895)
- Topografický model lidské psychiky („Výklad snů“ 1900, „Psychopatologie všedního života“ 1901, „Tři pojednání k teorii sexuality“ 1905)
- **Freudova koncepce psychického vývoje byla vytvořena za účelem vysvětlit pomocí vývojového modelu různé typy psychických poruch, především neuróz, s nimiž se S. Freud setkával u svých pacientů**
- Za **rozhodující** pro utváření a pozdější fungování osobnosti Freud považoval právě **RANÉ FÁZE VÝVOJE, OBDOBÍ DĚTSTVÍ**. Jeho vývojový model je ukončen hypotetickým dosažením zralosti psychiky a osobnosti
- Freudův koncept vývojových stadií podle transformace libida přiřazuje každému stadiu určitý typ osobnostní problematiky: typické nové možnosti, traumata i obranné mechanismy

8/ Kritika a přínos psychoanalýzy

Kritika psychoanalýzy

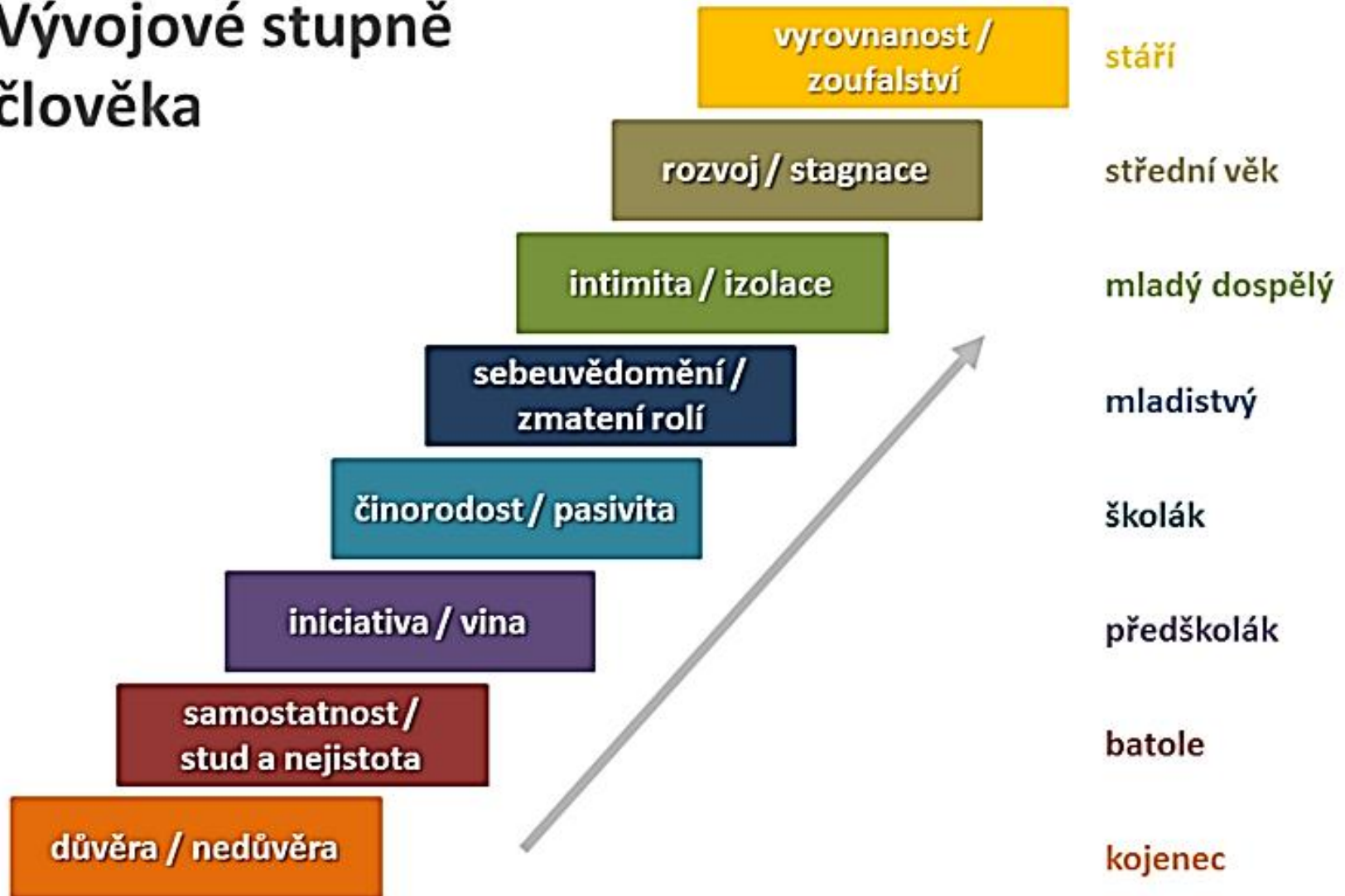
- Kritika v oblasti vývoje morálky a hodnot – vývoj nekončí v dětství (Freud), ale pokračuje i v dospělosti
- Přílišný důraz na sexuální pud (hlavní dynamická složka vývoje)
- Malá pozornost vývoji poznávacích schopností dítěte
- Nedostatečné podklady teorie
- Nevědecký přístup, nevyužívání experimentů
- Dogmatismus, kult osobnosti
- Nedostatek humanismu

Přínos psychoanalýzy

- Zkoumány do té doby zanedbávané oblasti
- Provokativní vysvětlení různých jevů považovaných za nezkoumatelné
- Metoda volných asociací a analýzy snů
- Základní principy psychoanalýzy potvrzeny pozdějšími empirickými výzkumy
- Efekt psychoanalýzy a psychoanalytické terapie u některých diagnóz přesvědčivě doložen
- Zpopularizování psychologie mezi laiky

Etapy lidského života dle Erika Eriksona (1902 – 1994)

Vývojové stupně člověka

Vývoj lidského „já“ dle Daniela Sterna (1934 – 2012)

- 4 formy sebeprožívání vznikají v různém období dětského vývoje - formy lidského „já“ (Self)

1/ **vynořující se** (*emerging*) *Self* – smyslová zkušenost

2/ **jaderné** *Self* – vůle

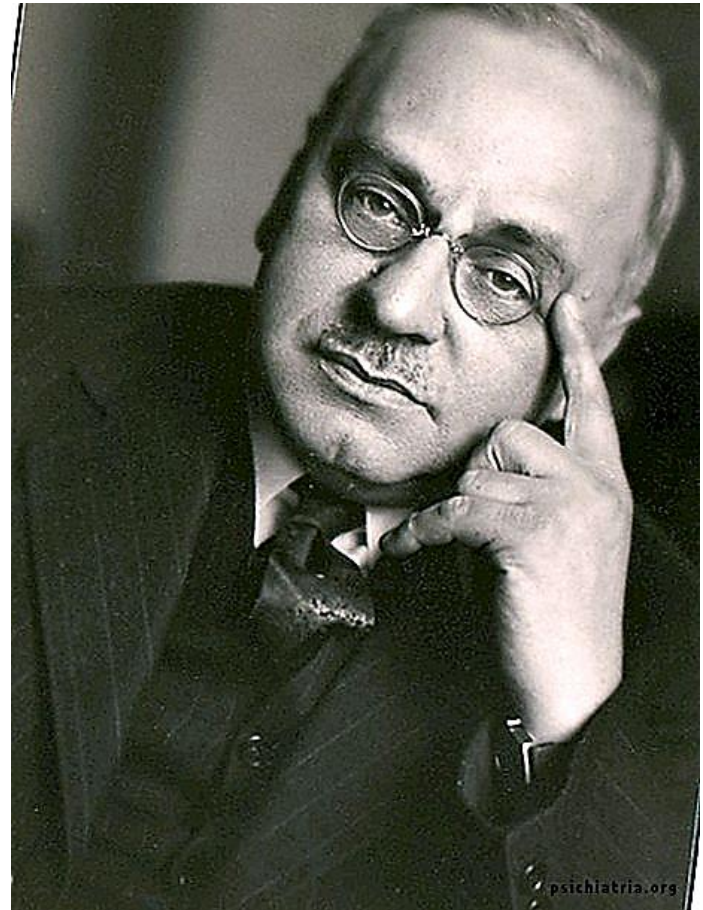
3/ **subjektivní** *Self* – interakce s druhými

4/ **narativní** *Self* – schopnost komunikace (ovládání jazyka)

- Vliv výchovy (matky)

9/ Alfred Adler (1870 – 1937)

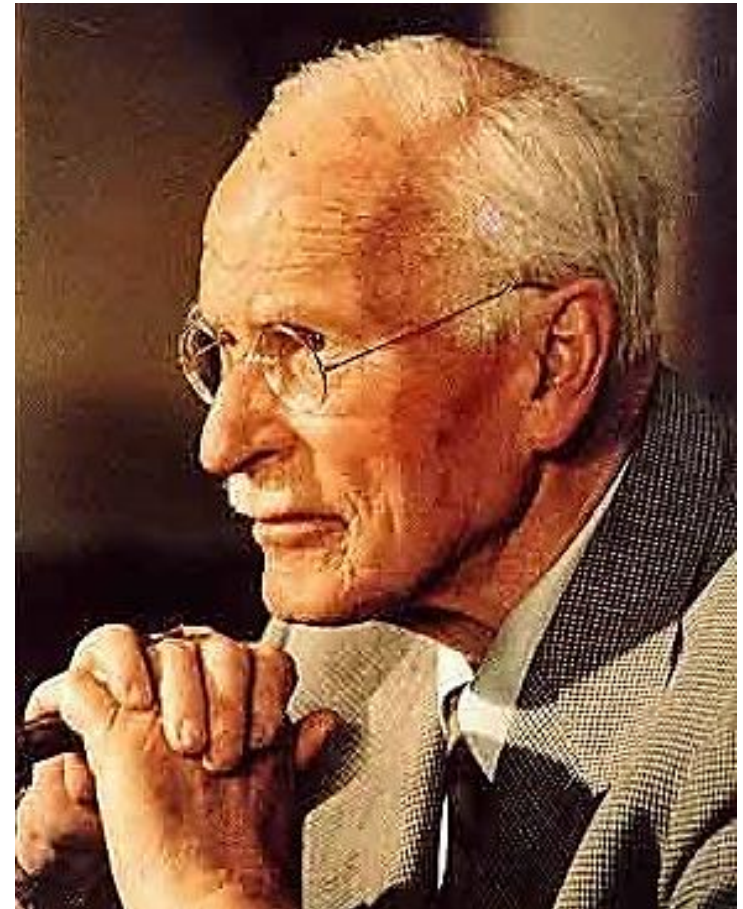
- **Zakladatel individuální psychologie**
- Důraz na sociální vztahy v rodině → sourozenecké pozice a rivalita
- Základní koncepty práce: pocit sounáležitosti, touha po moci, komplex méněcennosti, úsilí o nadřazenost, životní styl - linie
- Schopnost vytvářet si vlastní osud, zaměřenost na cíl
- **Předchůdce humanistické psychologie**

<https://psichiatria.org/img/alfred-adler-biografiya.jpg>

10/ Carl Gustav Jung (1875 – 1961)

- **Zakladatel analytické psychologie**
- Odmítl Freudův důraz na sexualitu
- Změnil koncept **libida** - **obecná psychická a životní energie zaměřená na cíl**
- Psyché je aktivní a celistvá
- Neosobní vrstva lidské duše = kolektivní nevědomí, archetyp
- **Komplex méněcennosti**
 - 1/ primární (v dětství z bezmocnosti)
 - 2/ sekundární (v dospělosti)
- Důraz na přítomnost a budoucnost
- **Typologie osobnosti**

http://nd03.jxs.cz/073/380/d062be7bad_89731830_o2.jpg

K přečtení

- ✓ Morton Hunt, Dějiny psychologie, kapitola sedmá, Sigmund Freud, badatel v hlubinách, Portál (jedno, které vydání)
- ✓ <http://rudolfkohoutek.blog.cz/1005/hlubinna-psychologie>
- ✓ <https://fpe.zcu.cz/kps/studijni-materialy.html>
- ✓ <http://rudolfkohoutek.blog.cz/1002/vyvojove-psychologicke-teorie>